

PERSOONLIJKE GESCHIEDENISSEN DIE GEZIEN MOGEN WORDEN

een onderzoek naar de voorbereiding van
het amateurfilmplatform van Beeld en Geluid

Eindwerkstuk Bachelor TFT

Faculteit Geesteswetenschappen

Philip Corsius

3550222

Docent: Vincent Crone

Thema: Media, identiteit, etniciteit

Versie 1

22 juni 2012

INHOUDSOPGAVE

Persoonlijke geschiedenissen die gezien mogen worden	2
De deuren moeten open	4
Vele vaders	6
Afstand van rechten	8
Een platform voor <i>prosumers</i>	10
Het archief dat voorop loopt	12
Bronnen	15

Persoonlijke geschiedenissen die gezien mogen worden

Zogenaamde social media kunnen het leven verrijken of juist onaangamer maken. Niemand is er gelukkig mee wanneer een vriend in een vlaag van onnadenkendheid een gênante foto met jou erop openbaar maakt via zijn Facebookpagina. Anderzijds kan je niet in Australië via een op YouTube geplaatste videoboodschap er toch een beetje bij zijn op je verjaardag. Tenzij je opzettelijk moeite doet om foto's, video's of teksten te verbergen, zullen ze eenmaal online gezet door een zeer grote groep mensen gezien kunnen worden. Vaak ook zullen deze andere gebruikers over de middelen beschikken om jouw creaties al dan niet met toestemming te downloaden. Zo kan iedereen beschikken over kopieën van bijvoorbeeld die ene gênante foto - en wie weet waar die foto dan ineens nog meer kan opduiken, of hoedanig het originele bestand bewerkt wordt om je nog meer te schaden. Aan de andere kant kan verspreiding van documenten of kennis via het internet ook positief zijn. Zo beschrijft Theoni Soubli Smyth van de universiteit van Tampa dat de op YouTube te bekijken *Last Lecture* van Randy Pausch haar eigen leerlingen heeft geïnspireerd om beter te gaan studeren.¹

Het is met deze twee gezichten van informatie delen via internet dat het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid (vanaf hier: Beeld en Geluid) rekening met houden, in het opzetten en lanceren van hun nieuwste initiatief. Middels een platform op internet wil Beeld en Geluid zoveel mogelijk van hun omvangrijke collectie oude amateurfilms aanbieden om te bekijken en te bewerken. Nu ligt die eerste stap voor sommigen al gevoelig, omdat het films betreft die veelal in de persoonlijke sfeer gemaakt zijn. Een besloten familiefestje, vastgelegd in 1952, kan 60 jaar na dato ineens door iedereen bekeken worden. En dan kunnen zij die willen er ook nog eens een compleet andere montage van maken. Is dat wel zo'n goed idee?

Wie behartigt immers de belangen van de in veel gevallen al overleden makers en geportretteerden? Is het eigenlijk nog van belang dat zij beschermd worden? Of kunnen zij dienen als anonieme personages die slechts tonen hoe het er vorige eeuw in Nederland aan toging?

Om dit project in het juiste licht te kunnen zien, moeten we ons een aantal dingen afvragen. Allereerst is er de vraag waarom Beeld en Geluid het

¹ Theoni Soubli Smyth, 'The Last Lecture: Using the Memoir of Randy Pausch to Motivate College Students,' *College Teaching*, nr. 59 (2011), 48.

persoonlijk getinte materiaal openbaar wil maken. Vervolgens moeten we kijken naar de donateurs van de collectie en hun erven en wat zij vinden van de plannen. Aangezien er ook een juridische component in de onderneming zit, is het handig de Auteurswet te raadplegen over de (on)mogelijkheden van het openbaar maken van een collectie als deze. Ook de toekomstige gebruikers spelen een rol. We kunnen alvast speculeren over de manier waarop zij kunnen helpen de amateurfilms uit het archief een tweede leven te geven.

Van maart tot en met juni 2012 heb ik stage gelopen bij Beeld en Geluid, waar ik zelf min of meer betrokken ben geweest bij het amateurfilmplatform. In mijn onderzoek ben ik dus een participerende observant. Mijn eigenlijke functie was die van beeldresearcher voor de NCRV. Met twee medestagiairs heb ik de amateurfilmcollectie doorzocht naar shots of scènes die bruikbaar kunnen zijn voor een nog uit te zenden luchtig historisch programma.

Voor zowel dat programma als het amateurfilmplatform moest worden uitgezocht, of er al sluitende contracten bestonden met betrekking tot vertoning en hergebruik van het materiaal. Wij drieën hebben oude contracten en correspondentie bekeken en de daaruit gewonnen informatie vervolgens doorgegeven aan de vaste medewerkers van Beeld en Geluid die zich met de amateurcollectie bezighouden. Aan het eind van onze stage hebben we meegewerkt aan het contact zoeken met de gevonden schenkers en erven. Waar nodig was het de bedoeling van Beeld en Geluid om nieuwe overeenkomsten met hen af te sluiten. De reacties op en uitkomsten van deze onderneming beschrijf ik later.

Mijn eigen ervaringen zal ik aanvullen met voorbeelden uit publicaties over de verschillende componenten waaruit dit project bestaat. Als archief en museum past Beeld en Geluid in een traditie van het tonen en hergebruiken van de eigen collectie, terwijl die in juridische zin nooit strikt alleen aan het museum zal toebehoren. Er zijn immers altijd nog de morele rechten van de maker of zijn erven. Via het platform komt daar een nieuwe generatie makers bij, die het originele materiaal gaan hergebruiken. Hoe past dit binnen de discussie over de *prosumer*, de consument die zelf ook produceert, een constructie waarvan McLuhan en Nevitt al in 1972 schreven dat die ooit zou bestaan?²

² Marshall McLuhan en Barrington Nevitt, *Take Today: The Executive as Dropout* (Ontario: Longman Canada, 1972), 4.

De privéfilms van de donateurs gaan dus, in veel gevallen meer dan 80 jaar na dato, het wereldwijde web op. Van privé naar openbaar. Een verschuiving waarbinnen wij, burgers van een sterk gemediatiseerde maatschappij, al moeite genoeg moeite hebben om ons staande te houden. Nu zullen ook fragmenten uit het leven van zij die er niet eens meer zijn het net opgaan. Hoe probeert Beeld en Geluid de amateurfilmcollectie die zij beheert op een innovatieve manier onder de aandacht van het publiek te brengen, en intussen de oorspronkelijke filmmakers te beschermen?

De deuren moeten open

Beeld en Geluid is bij het grote publiek waarschijnlijk vooral bekend van de Beeld en Geluid Experience, het interactieve museumgedeelte van het instituut.

Tijdelijke tentoonstellingen over het oeuvre van bijvoorbeeld Van Kooten & De Bie of André van Duin trekken steeds meer bezoekers. Op de hoogste verdiepingen bevindt zich bovendien de vaste collectie, variërend van poppen uit *De Fabeltjeskrant* tot compilaties van filmbeelden van het Nederland van vroeger.³ Een groot deel van die beelden komt uit de eigen amateurfilmcollectie van Beeld en Geluid. Dat materiaal is per definitie niet bekend bij het grote publiek - het lag immers bij mensen op zolder of in de kelder.

Tot nu toe waren de films ook bij Beeld en Geluid alleen te vinden op zolder, namelijk in de Experience, en in de kelder, waar de koude opslagruimtes zich bevinden waar de oude filmstroken bewaard worden. Daar moest iets aan gedaan worden, want het beeldmateriaal biedt een uniek kijkje op het Nederland van vroeger, vanuit het perspectief van de gewone man - althans, zij die een camera konden betalen. Hoewel het onderwerp van de films vaak een min of meer persoonlijke gebeurtenis is, zoals een verjaardag of een vakantiereis, toont de collectie ook hoe ons land er vroeger uitzag. In tijden ver voor Google Streetview filmden tientallen hobbyisten wat er in hun omgeving gebeurde, zodat de kijker van nu kan ontdekken hoe vooroorlogs Rotterdam eruitzag in beweging, en of opa's verhalen over de klaslokalen van vroeger een beetje kloppen. Maar daartoe moet de collectie wel worden vrijgegeven voor het publiek.

En dat is precies wat het instituut graag wil. Door de jaren heen is er een grote verzameling amateurfilms bijeengebracht, gecatalogiseerd en

³ Anoniem. 'Tijden en prijzen.' Geraadpleegd op 18 juni 2012.
<<http://www.beeldengeluid.nl/tijden-en-prijzen>>.

gedigitaliseerd. Wie zoekt op de Beeld en Geluid Wiki⁴ zal enkele honderden pagina's over deze films vinden en in het interne zoekstelsel van het instituut, iMMix, levert de amateurcollectie zelfs duizenden hits op. Dat heeft vanzelfsprekend veel werk, tijd en geld gekost, maar tot nu toe kon Beeld en Geluid slechts sporadisch ook daadwerkelijk gebruik maken van deze collectie. Terwijl het instituut juist graag naar buiten treedt met de beelden die zij beheren, zoals ook te lezen is op de officiële website:

"Het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid is een cultuurhistorische instelling die het audiovisueel erfgoed, dat uit historisch of cultuurhistorisch oogpunt van nationaal belang is, verzamelt, conserveert en toegankelijk maakt voor zoveel mogelijk gebruikers: mediaprofessionals, onderwijs en wetenschap, en het algemene publiek."⁵

Slechts heel zelden werd al eens een enkele film uit de amateurcollectie opgevraagd, maar dat was voor privégebruik of voor een programma als ANDERE TIJDEN. Helaas is dat ooit fout gegaan. Per ongeluk werd beeldmateriaal van een jongedame gemonteerd onder een item over tienermoeders, terwijl het meisje in de film dat nooit is geweest. Daarop volgde een klacht van familieleden die haar hadden herkend op het archiefmateriaal, waarna men bij Beeld en Geluid nog eens extra voorzichtig werd met de geschonken amateurcollectie. Hoewel het instituut zelf in deze kwestie geen fout had begaan, wilde men er alles aan doen om dergelijke pijnlijke situaties in de toekomst te voorkomen. Met slechts weinig dramatische overdrijving kan gezegd worden dat er een slot ging op de amateurcollectie.

Tot nu. Sinds het ontstaan van Beeld en Geluid uit een fusie van verschillende archieven, is gezocht naar manieren om de collecties zoveel mogelijk open te stellen voor het publiek.⁶ Een goed voorbeeld daarvan is het op gezette tijden uploaden van een filmpje naar het YouTubekanaal van het

⁴ Anoniem. 'Categorie: Amateurfilm.' Geraadpleegd op 17 juni 2012.
<<http://beeldengeluidwiki.nl/index.php/Categorie:Amateurfilm>>.

⁵ Anoniem. 'Meer over het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid.' Geraadpleegd op 16 juni 2012.
<<http://beeldengeluid.nl/meer-over-het-nederlands-instituut-voor-beeld-en-geluid>>.

⁶ Marc Notebomer, 'Techniek is de rode draad van de afgelopen en de komende vijf jaar.' Geraadpleegd op 16 juni 2012.
<http://www.spreekbuis.nl/content/2706/%E2%80%99Techniek_is_de_rode_draad_van_de_afgelopen_en_de_komende_vijf_jaar%E2%80%99.html>.

instituut, waar Jildau Hartzema een interessante scriptie over schreef aan de Universiteit Utrecht.⁷ Bovendien kan een fragment of programma direct worden opgevraagd bij Beeld en Geluid, waar werknemers eerst de rechten *clearen*⁸ - uitzoeken wie rechthebbenden zijn van het fragment en hen een vergoeding betalen - zodat het opgevraagde daadwerkelijk geleverd mag worden.

Wat de amateurfilmcollectie betreft zat de moeilijkheid hem in dat *clearen* van rechten. Wanneer een fragment wordt aangevraagd van een omroep, kunnen de mensen van Beeld en Geluid via veelgebruikte kanalen eenvoudig contact opnemen met vertegenwoordigers van die omroep, om zo de financiële vergoeding te regelen, waarna het fragment beperkt mag worden vrijgegeven. De amateurcollectie daarentegen valt niet onder één partij. Vele tientallen donateurs hebben films aangeleverd. Is het, in veel gevallen jaren na het moment van schenking, nog mogelijk om met al die afzonderlijke mensen duidelijke afspraken te maken over rechten en vergoedingen?

Vele vaders

Natuurlijk zijn er met de donateurs van amateurfilms destijds afspraken gemaakt over de rechten die aan de films hangen. Maar toen bestond Beeld en Geluid nog niet, laat staan het internet. Dus het werd noodzakelijk geacht om de oude contracten erop na te slaan en zeer kritisch te bekijken. Voor zowel het amateurfilmplatform als voor historische programma's in de toekomst is het nodig dat er goede afspraken bestaan met de makers of hun erven, omtrent eventueel (her)gebruik van hun films.

Het uitpluizen van de bestaande overeenkomsten, nagaan of de donateurs nog in leven zijn en het opzoeken van hun contactgegevens of die van hun erven, werd voor een deel het werk van drie stagiairs uit het wetenschappelijk onderwijs, onder wie ik. Deze zoektocht, of ons onderdeel ervan, vond plaats in mei en juni 2012. In de digitale en papieren archieven van Beeld en Geluid speurden we naar de documenten achter de amateurfilmcollectie.

Een groot deel van de oorspronkelijke contracten stamt uit de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw. Een veel kleiner deel stamt uit het eerste decennium van de huidige eeuw. Henk Verheul was destijds de directeur van de Stichting

⁷ Jildau Hartzema, 'Digitale nostalgie: YouTube als extensie van het Beeld en Geluid archief,' Bachelor eindwerkstuk aan de Universiteit Utrecht, 27 juni 2011.

⁸ Notebomer.

Smalfilmuseum en hij spande zich in, om een collectie aan te leggen van amateurfilms die interessant zijn om te bewaren voor toekomstige generaties. Hij legde contact met potentiële donateurs en maakte zo goed mogelijk rechtsgeldige afspraken, zo blijkt uit de correspondentie.

Toch konden wij niet in alle gevallen een duidelijk contract tussen de schenker en het Smalfilmuseum terugvinden. Soms troffen we slechts een dankbetuiging aangaande een schenking in het archief aan. Zeker dan wanneer afspraken op papier niet (meer) bestaan, is het nodig dat Beeld en Geluid een nieuwe overeenkomst sluit met de maker of diens erven. Het is immers vanzelfsprekend niet zonder risico en eenvoudigweg niet netjes om een film te tonen of hergebruiken wanneer uitdrukkelijke toestemming daartoe ontbreekt. Althans, dat lijkt vanzelfsprekend. In een later hoofdstuk zal ik ingaan op de juridische overwegingen, hier wil ik ingaan op het feit dat we, met één uitzondering, niet met de oorspronkelijke makers, maar met hun erven te maken hebben.

Hoewel een deel van de contracten van het Smalfilmuseum nog met de makers zelf werd afgesloten, is inmiddels vrijwel niemand van hen meer in leven. Dat is ook begrijpelijk, daar veel van de films uit de eerste helft van de vorige eeuw stammen. Degenen met wie wij uiteindelijk in contact kwamen, zijn veelal erven van de oorspronkelijke makers of, nog een stapje verder verwijderd, van de oorspronkelijke schenkers. In Nederland is het op dit moment nu eenmaal zo, dat auteursrecht doorloopt tot zeventig jaar na de dood van de maker.⁹ In de praktijk betekent dat, dat partners, kinderen, kleinkinderen en soms achterkleinkinderen benaderd moeten worden voor toestemming.

Naar onze waarneming bleken vooral kinderen en kleinkinderen van makers doorgaans enthousiast en ze staan meestal welwillend tegenover hergebruik van het materiaal dat hun (groot)ouder gemaakt heeft. Weduwen van makers echter, zijn over het algemeen minder blij met hernieuwde aandacht voor de films van hun overleden wederhelft. Andere onderzoeken zouden misschien antwoord kunnen geven op het waarom, maar ik zal me beperken tot het benoemen van de uitkomst van dergelijke situaties. De weduwen verkeerden vaak in de veronderstelling dat wijlen hun echtgenoot zijn films zonder voorbehoud had geschonken en dat de zaak dus al in het verleden zou zijn afgehandeld. Nu valt daar iets voor te zeggen, dus daar zal ik later op

⁹ Anoniem. 'Auteursrecht.' Geraadpleegd op 18 juni 2012.
<http://wetten.overheid.nl/BWBR0001886/geldigheidsdatum_18-06-2012#HoofdstukIII>.

terugkomen. Een enkele weduwe wil actief meebeslissen over de selectie van films die openbaar gemaakt en (her)gebruikt mag worden.

Dat laat nog onbesproken dat we wat betreft een aanzienlijk aantal collecties tot nu toe niet in contact hebben kunnen treden met de schenkers of hun erven. Adresgegevens destijds opgetekend bleken niet meer actueel en verdere informatie in de correspondentie bood niet altijd genoeg aanknopingspunten om erven te vinden. Moet Beeld en Geluid de films uit deze schenkingen dan maar als verloren beschouwen? Of is het instituut misschien eigenaar geworden van deze films?

Afstand van rechten

Van sommige films die uiteindelijk in de archieven van Beeld en Geluid terecht zijn gekomen, is niet te achterhalen wie ze ooit geschonken heeft, laat staan wie de originele maker was. Deze films worden door medewerkers bijna liefkozend 'verweesde werken' genoemd. Uit de beelden kan de geoefende kijker vaak wel afleiden uit welke periode de film stamt en waar hij is opgenomen, maar dat leidt natuurlijk nog niet tot het identificeren van een specifieke maker. Daarnaast zijn er, zoals hierboven al aangegeven, films waarvan de auteur is overleden en wiens erven niet te traceren zijn op basis van de summiere beschikbare informatie, meestal slechts een achternaam en woonplaats.

Als (fragmenten uit) zulke films toch in een tv-programma verwerkt worden, verschijnt bij de aftiteling de bekende tekst waarin programmamakers stellen dat zijn hun uiterste best gedaan hebben om rechthebbenden te vinden, en dat als iemand toch denkt rechten te kunnen claimen, die zich tot de redactie kan wenden. Sommigen, ook binnen Beeld en Geluid, zouden echter liever zien dat verweesde werken en films waarvan de rechthebbenden niet te vinden zijn, helemaal niet meer openbaar gemaakt worden. Immers, wie zegt dat de maker of diens erven hier toestemming voor gegeven zou hebben als hij van het voornemen tot hergebruik geweten had?

Toch valt er iets te zeggen voor de mening dat ook in die gevallen vertoning en hergebruik mogelijk moet zijn. Ooit zijn die films namelijk geschonken aan een museum - weliswaar niet direct aan Beeld en Geluid, maar Beeld en Geluid is wel de rechtsopvolger van het Smalfilmmuseum.¹⁰ De doelstellingen van musea en archieven wereldwijd zijn normaal gesproken het

¹⁰ Anoniem. 'Art 3:80 lid 2.' Geraadpleegd op 18 juni 2012. <<http://maxius.nl/burgerlijk-wetboek-boek-3/artikel80/lid2>>.

conserveren en vertonen van hun collecties. We mogen aannemen dat men dat heeft overwogen bij het schenken van oude films. Sterker nog - je zou dus eerder vraagtekens kunnen zetten bij de mogelijkheid voor erven om alsnog een stokje te steken voor verdere vertoning, terwijl de oorspronkelijke donateurs daar al eens voor getekend hebben.

In geval van de films die pas later 'verweesd' zijn geraakt, bestaat doorgaans wel degelijk een contract, namelijk tussen de schenker en het Smalfilmmuseum. Zeker wanneer het het standaardcontract betreft zal in het document vervat zijn, dat de donateur afstand doet van zijn rechten. Zo redeneren nu dan ook de weduwen uit het vorige hoofdstuk. Toch zijn er twee bemoeilijkende factoren.

De eerste is een factor die met geen enkel contract gedekt kan worden. Volgens artikel 25 van de Auteurswet kan de auteur zelfs nadat hij afstand heeft gedaan van zijn rechten, bezwaar maken wanneer bijvoorbeeld zijn naam niet vermeld wordt, of wanneer er wijzigingen in het originele werk zijn aangebracht.¹¹ Dat is voor het amateurfilmplatform niet van wezenlijk belang, omdat de werken daar integraal op geplaatst zullen worden, maar als de beelden worden verwerkt in een historisch programma, zal er waarschijnlijk in meer of mindere mate in gemonteerd worden.

De tweede bemoeilijkende factor is de opkomst van internet. Iemand die in de jaren '80 getekend heeft dat verspreiding en vertoning van zijn werk via allerlei kanalen is toegestaan, kon niet redelijkerwijs bedenken wat er tegenwoordig mogelijk is via internet. Alleen al daarom wil Beeld en Geluid voorzichtig te werk gaan en expliciete toestemming voor distributie via internet verkrijgen.

Als iets, een filmpje, plaatje, liedje - het maakt niet uit, eenmaal op internet staat, is het natuurlijk voor iedereen te downloaden, rippen of op een andere wijze te kopiëren. De vraag dringt zich op hoe Beeld en Geluid de amateurfilms denkt te kunnen beschermen tegen digitale diefstal en oneigenlijk gebruik. De oplossing voor het probleem is simpel. Om illegaal rippen van de filmpjes tegen te gaan, worden ze juist uitnodigend ter download aangeboden. Wanneer (de erven van) de donateurs getekend hebben voor vertoning en

¹¹ Anoniem. 'Intellectueel eigendom.' Geraadpleegd op 18 juni 2012.
<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/intellectueel-eigendom/auteursrecht?ns_campaign=Thema-economie_en_ondernemen&ro_adgrp=Intellectueel_eigendom_auteursrecht&ns_mchannel=sea&ns_source=google&ns_linkname=%2Bauteursrecht&ns_fee=0.00&gclid=CJ_1h4Tu17ACFY5pfAodE CGczg>.

hergebruik via internet, zullen de films op het platform worden gezet onder een Creative Commons-licentie.

Een in recent voorbeeld van een vergelijkbare regeling is het programma *Nederland Van Boven*. Na enig aandringen van Alexander Klöpping¹² werd drie uur van de beelden vrijgegeven aan het publiek, de eerste keer dat een Nederlandse publieke omroep dat doet. Kijkers, of beter gezegd: gebruikers, werden aangemoedigd nieuwe montages te maken. De redactie van het programma zou daar dan weer inspiratie uit willen opdoen voor een tweede seizoen.¹³ Wat Beeld en Geluid met het amateurfilmplatform beoogt, lijkt daar heel erg op. Welke resultaten kan het hebben, om de kijker op de stoel van de maker te zetten?

Een platform voor *prosumers*

Dankzij de Creative Commons-licentie wordt het dus voor het publiek mogelijk om meer te doen met de films dan ze 'slechts' te bekijken. De gebruiker mag de films ook bewerken, al kan de mate waarin bewerking is toegestaan worden begrensd door de specifieke licentie. Een ander initiatief van Beeld Geluid, in dit geval in samenwerking met Stichting Nederland Kennisland, is de website van Open Beelden. Ook daar werkt men met een Creative Commons-licentie en wel een behoorlijk vrije variant. Zolang de gebruikers vermeldt wie de oorspronkelijke beelden gemaakt of vrijgegeven heeft en het nieuwe werk volgens dezelfde beperking deelt, mag hij ze kopiëren, herbewerken en gebruiken voor commerciële doeleinden.¹⁴ Andere varianten van de licentie zijn mogelijk, al ligt het voor de hand dat Beeld en Geluid zoveel mogelijk een eenduidig beleid wil voeren en de licentie voor het amateurfilmplatform dus op weinig punten zal afwijken van die van Open Beelden. De eventueel complicerende factor bestaat uit donateurs of erven die niet instemmen met commerciële exploitatie, al zullen hun films mogelijk helemaal niet op internet worden aangeboden, afhankelijk van de voor de site gekozen licentie. Een andere oplossing is de filmpjes onder

¹² Alexander Klöpping, 'Nederland van Boven is prachtig programma, maar VPRO is hypocriet.' 7 december 2011. Geraadpleegd op 18 juni 2012. <<http://www.alexanderklopping.nl/post/13868042208/column-nrc-next-nederland-van-boven-is-prachtig>>.

¹³ Anoniem. 'VPRO geeft helicopterbeelden vrij.' 28 maart 2012. Geraadpleegd op 18 juni 2012. <<http://weblogs.vpro.nl/nieuws/2012/03/28/vpro-geeft-helicopterbeelden-vrij/>>.

¹⁴ Anoniem. 'Uitleg bij de Creative Commons licenties'. Geraadpleegd op 19 juni 2012. <<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/nl/>>.

verschillende licenties aanbieden, maar dat zou de duidelijkheid niet ten goede komen.

Gebruikers toestaan zelf met bestaand materiaal aan de slag te gaan, is een relatief nieuwe manier om niet alleen tegemoet te komen aan de verwachting dat alles tegenwoordig op internet te vinden is, maar ook nog eens de gebruikers extra aan je te binden. Steve Collins stelt in zijn artikel 'Digital Fair: Prosumption and the Fair Use Defence' dat het stimuleren van prosumer-activiteiten niet nadelig is voor de financiële exploitatie van het oorspronkelijke product.¹⁵ Met dit argument zouden twijfelende donateurs of erven erop gewezen kunnen worden, dat een eventuele hermontage van hun originele films in principe niet schadelijk is voor het oorspronkelijke werk.

Een interessant voorbeeld uit de praktijk is de *Zeno Trilogie*, die de dochter van amateurfilmer Zeno Deurvorst zelf heeft gemaakt en op YouTube geplaatst.¹⁶ Met de beelden van het alledaagse leven die haar vader geschoten heeft, maakt zij - met behulp van een vertellende voice over en enkele verduidelijkende plaatjes - een documentaire over heel dat leven en een verdwenen tijdperk. De relatief gewone belevenissen van een gezin worden een symbool voor de complete samenleving uit die tijd door de toevoeging van historische duiding door dochter Lied Deurvorst. In feite bedient ze zich van dezelfde middelen als *vloggers* (video bloggers), doorgaans jonge mensen die een videodagboek bijhouden, meestal op YouTube. Deze persoonlijke en toch nadrukkelijk gemediatiseerde manier van communiceren met de buitenwereld heeft de laatste tijd een enorme vlucht genomen. Dave Harley en Geraldine Fitzpatrick beschrijven een eerder voorbeeld van hoe juist deze nieuwste vorm van communicatie ouderen en jongeren in gesprek kan brengen¹⁷, iets wat tot op zekere hoogte ook wenselijk lijkt wat betreft het amateurfilmplatform, althans, een dialoog tussen heden en verleden. In het voorbeeld van Harley en Fitzpatrick zijn het letterlijk een oudere man en jongeren die via hun videoboodschappen in gesprek raken. Het amateurfilmplatform kan op een andere manier voorzien in een vergelijkbare 'dialoog'. Beelden van toen kunnen die van nu aanvullen, ermee in contrast staan of juist exact hetzelfde blijken te zijn gebleven.

¹⁵ Steve Collins, 'Digital Fair: Prosumption and the Fair Use Defence,' *Journal of Consumer Culture* March, nr. 10.1 (2010), 49.

¹⁶ Lied Deurvorst, 'YouTube kanaal van deurvorstl.' Geraadpleegd op 18 juni 2012.
<<http://www.youtube.com/deurvorstl>>

¹⁷ Dave Harley en Geraldine Fitzpatrick, 'Creating a Conversational Context through Video Blogging: A Case Study of Geriatric1927,' *Computers in Human Behavior*, nr. 25 (2009), 683.

De vorm die Lied Deurvorst gebruikt is dus modern, terwijl de inhoud van duidelijke historische waarde is. Zij verenigt in haar *Zeno Trilogie* twee mogelijke manieren waarop hermontage van de amateurfilms van toegevoegde waarde kan zijn; enerzijds de klassieke documentaire, waardoor op het platform de geschiedenis zorgvuldig getoond kan worden, anderzijds de persoonlijke benadering van de vlogger, waardoor het platform met oude content in een nieuw format de jongere gebruiker op een laagdrempelige wijze kan verwelkomen in de wereld van het audiovisuele archief.

Deze tweede vorm die hergemonteerde films op het amateurfilmplatform zouden kunnen aannemen, zou enerzijds de expertise van een geschiedkundige vereisen en anderzijds het speelse van de nieuwste generatie videomakers die vanuit hun woon- of slaapkamer het alledaagse in een amusante vorm gieten ter consumptie op het web. Om deze mogelijke combinatie van het leerzame, de historische feiten, en het aangename, de op entertainment gerichte vorm, te laten slagen, kan het handig zijn om het amateurfilmplatform te voorzien van communicatiemogelijkheden. Zo zouden enthousiaste gebruikers in contact kunnen treden met experts, om historisch verantwoorde en tegelijk hippe vlogs te maken. Hier profiteert Beeld en Geluid van omdat daarmee een brug geslagen wordt naar de jongere generaties en ook de nieuwe makers hebben er wat aan: hun repertoire wordt aanzienlijk uitgebreid, als zij over meer beeldmateriaal mogen beschikken dan alleen dat wat zij zelf produceren.

Het archief dat voorop loopt

Beeld en Geluid wil de presentatie van de films op internet voorzien van informatie om het getoonde in de juiste context te kunnen laten plaatsen door de kijker. Wat die kijker er vervolgens mee doet, is moeilijk in te schatten. Als het platform er eenmaal is, zijn de mogelijkheden tot al dan niet commerciële exploitatie legio. Via het officiële Beeld en Geluid twitterkanaal kan gewezen worden op bijzonder geslaagde hermontages, er zouden wedstrijden georganiseerd kunnen worden rondom het hergebruik van archiefbeeld en misschien kunnen de meest geslaagde bewerkingen zelf weer een nieuw doel dienen.

In de scriptie van Jildau Hartzema verwoordt Beeld en Geluid-medewerker Ruurd Blom het doel van Beeld en Geluid als "het 'teruggeven' van

het archief aan het publiek".¹⁸ Door na de VPRO als een van de eerste in Nederland beeldmateriaal vrij beschikbaar te stellen, draagt Beeld en Geluid bij aan de bevestiging van een stelling van Alexander Bard en Jan Soderqvist. Zij betogen in hun boek *Netocracy: The New Power Elite and Life After Capitalism* dat de oude machtsstructuur - de piramide van één leider onder wie steeds bredere lagen met minder macht liggen - door de komst van het internet vernietigd zal worden of zelfs al vernietigd is. Door de laagdrempelige toegankelijkheid is het voor vrijwel iedereen mogelijk zijn mening te geven op internet, en heeft bijna iedereen in beginsel evenveel autoriteit online, stellen zij.¹⁹ Zo wordt het straks inderdaad voor elke gebruiker die het wil, mogelijk om iets te doen met het amateurfilmarchief.

Ik heb de indruk dat Beeld en Geluid zijn uiterste best heeft gedaan en nog steeds doet om op een verantwoorde en menselijke manier om te gaan met het materiaal uit de amateurfilmcollectie. Terwijl veel films ooit al eens zonder enig voorbehoud geschonken zijn, doet men toch navraag bij de makers of hun erven, nu een vroeger zo onvoorstelbaar medium als internet geheel nieuwe manieren van distributie biedt.

Het moge duidelijk zijn dat op het moment van schrijven, het amateurfilmplatform nog niet online is gegaan. In de zomer van 2012 zal er een informatiebijeenkomst plaatsvinden, waarbij de donateurs of hun erven zijn uitgenodigd. Beeld en Geluid hoopt dat het daarmee eventuele zorgen en vragen kan wegnemen bij twijfelende rechthebbenden, zodat er een goede overeenkomst getekend kan worden. Wanneer de oorspronkelijke films online zijn gezet, kan een volgend onderzoek beginnen. Wie kijken de films? Ontstaan er vaste bezoekers of is het platform een eenmalige attractie? Scoren de films van de ene maker stelselmatig meer kijkers dan films van een ander?

Wanneer straks ook de mogelijkheid wordt aangeboden om als *prosumer* zelf te knippen en te plakken, kan tevens daar weer onderzoek naar gedaan worden. Wordt er gebruik gemaakt van dit aanbod? Zo ja: door wie? Ontstaat er een groepje gebruikers dat herhaaldelijk aan de slag gaat met het materiaal? Ook is het nuttig nader te onderzoeken wat er dan daadwerkelijk gemaakt wordt met het materiaal. Houden gebruikers zich netjes aan het verzoek een en ander in de context te plaatsen, of zullen er toch ongemakkelijke situaties ontstaan uit

¹⁸ Hartzema, 15.

¹⁹ Alexander Bard en Jan Soderqvist, *Netocracy: The New Power Elite and Life After Capitalism* (New Jersey: FT Press, 2002).

het al dan niet opzettelijk hermonteren in een suggestief of zelfs negatief daglicht? Hoe gaat het instituut daar vervolgens mee om?

Daarnaast kan het interessant zijn om te kijken of er door andere instituten, bijvoorbeeld in het buitenland, vergelijkbare projecten gelanceerd worden. Hoe wordt dat aangepakt? Wat zijn daar de reacties op? Zijn er fouten bij gemaakt? Wellicht volgen meer omroepen de VPRO en Beeld en Geluid in het openbaar maken en ter hermontage aanbieden van beelden. Dat zou een zeer interessante ontwikkeling zijn en mogelijk een kentering in de manier waarop de Nederlandse Publieke Omroep functioneert en gezien wordt. Dit is trouwens niet alleen bij audiovisueel archiefmateriaal van toepassing. Er zou ook naar het aanbieden van (andere) kunst voor hergebruik door *prosumers* gekeken kunnen worden.

Dit onderzoek is nog maar het begin van het in kaart brengen hoe het amateurfilmplatform van Beeld en Geluid eruit gaat zien, wat voor zaken eruit voortkomen en hoe het publiek erop zal reageren. De aanzet is in elk geval fascinerend, want tegelijk met de VPRO loopt nota bene een archief voorop in een nieuwe ontwikkeling.

Bronnen

Anoniem. 'Art 3:80 lid 2.' Geraadpleegd op 18 juni 2012.
<<http://maxius.nl/burgerlijk-wetboek-boek-3/artikel80/lid2>>.

Anoniem. 'Auteursrecht.' Geraadpleegd op 18 juni 2012.
<http://wetten.overheid.nl/BWBR0001886/geldigheidsdatum_18-06-2012#HoofdstukIII>.

Anoniem. 'Categorie: Amateurfilm.' Geraadpleegd op 17 juni 2012.
<<http://beeldengeluidwiki.nl/index.php/Categorie:Amateurfilm>>.

Anoniem. 'Intellectueel eigendom.' Geraadpleegd op 18 juni 2012.
<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/intellectueel-eigendom/auteursrecht?ns_campaign=Thema-economie_en_ondernemen&ro_adgrp=Intellectueel_eigendom_auteursrecht&ns_mchannel=sea&ns_source=google&ns_linkname=%2Bauteursrecht&ns_fee=0.00&gclid=CJ_1h4Tu17ACFY5pfAodECGczg>.

Anoniem. 'Meer over het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid.' Geraadpleegd op 16 juni 2012.
<<http://beeldengeluid.nl/meer-over-het-nederlands-instituut-voor-beeld-en-geluid>>.

Anoniem. 'Tijden en prijzen.' Geraadpleegd op 18 juni 2012.
<<http://www.beeldengeluid.nl/tijden-en-prijzen>>.

Anoniem. 'Uitleg bij de Creative Commons licenties'. Geraadpleegd op 19 juni 2012.
<<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/nl/>>.

Anoniem. 'VPRO geeft helicopterbeelden vrij.' 28 maart 2012. Geraadpleegd op 18 juni 2012. <<http://weblogs.vpro.nl/nieuws/2012/03/28/vpro-geeft-helicopterbeelden-vrij/>>.

Bard, Alexander en Jan Soderqvist, *Netocracy: The New Power Elite and Life After Capitalism*. New Jersey: FT Press, 2002.

Collins, Steve. 'Digital Fair: Prosumption and the Fair Use Defence.' *Journal of Consumer Culture* March 10.1 (2010): 37-55.

Deurvorst, Lied. 'YouTube kanaal van deurvorstl.' Geraadpleegd op 18 juni 2012.
<<http://www.youtube.com/deurvorstl>>

Harley, Dave en Geraldine Fitzpatrick. 'Creating a Conversational Context through Video Blogging: A Case Study of Geriatric1927.' *Computers in Human Behavior* 25 (2009): 679-689.

Hartzema, Jildau. 'Digitale nostalgie: YouTube als extensie van het Beeld en Geluid archief.' Bachelor eindwerkstuk aan de Universiteit Utrecht, 27 juni 2011.

Klöppling, Alexander. 'Nederland van Boven is prachtig programma, maar VPRO is hypocriet.' 7 december 2011. Geraadpleegd op 18 juni 2012.
<<http://www.alexanderklopping.nl/post/13868042208/column-nrc-next-nederland-van-boven-is-prachtig>>.

McLuhan, Marshall en Barrington Nevitt, *Take Today: The Executive as Dropout*. Ontario: Longman Canada, 1972.

Notebomer, Marc. 'Techniek is de rode draad van de afgelopen en de komende vijf jaar.' Geraadpleegd op 16 juni 2012.
<http://www.spreekbuis.nl/content/2706/%E2%80%98Techniek_is_de_rode_draad_van_de_afgelopen_en_de_komende_vijf_jaar%E2%80%99.html>.

Smyth, Theoni Soublis. 'The Last Lecture: Using the Memoir of Randy Pausch to Motivate College Students.' *College Teaching* 59 (2011): 47-48.

De coverillustratie is een still uit de Zeno Trilogie, afkomstig van het YouTube kanaal van Lied Deurvorst. Geraadpleegd op 22 juni 2012.
<<http://www.youtube.com/watch?v=latQ5C3C5QU>>.